

Mustafa Hasani

**ZBORNIK FETVI MUFTIJE AHMEDA EF.
MOSTARCA**

Zbornici fetvi su prvorazredan izvor ne samo za vjersku nego i za kulturnu, političku, pravnu, pa i ekonomsku povijest određenih područja. Zbog načina na koji su pisani i vrste kodeksa u koje su bilježene - kao rezultat dugogodišnjeg tumačenja brojnih pitanja od strane samo jednog muftije ili marljivim sabiranjem fetvi raznih muftija - ova pravna literatura je pisani svjedok vremena. Obuhvaća mnoga pitanja iz svakodnevnog života, jer je fetva u Osmanskoj carevini imala društveni javno-pravni karakter. S druge strane, za razliku od sudske odluke opseg pitanja na koja fetva može biti izrečena je daleko opširniji. Fetvom se, ali ne i sudskom odlukom, tretiraju ne samo i isključivo pitanja iz domena užeg poimanja prava već i pitanja iz domena vjerovanja, obredoslovlja, etike i društvenih običaja.

Kao zaseban žanr zbornici fetvi svoju posebnu afirmaciju doživljavaju u periodu slijedenja postojećeg pravnog tumačenje pojedinih pravnih škola (*at-taqlid*). To je i razumljivo sa stanovišta historijskog razvoja šerijatskog prava i zaokruženja pravnog tumačenja u cjelovit pravni sistem. Pozivanje na stavove, rješenja, fetve prethodnika, na mnogobrojnu literaturu razultirat će razvojem specifične forme pisanja i bilježenje fetvi.

Muftije u Osmanskoj carevini kao visoko obrazovani sloj osmanskog društva nisu samo vjerski nego i pravni, ali i politički autoritet toga društva te imaju bitnu društvenu, državnu i vjersku ulogu. Zajedno sa kadijama muftije predstavljaju zasebnu kategoriju vjerskog kadra u Carevini. Naime, u Osmanskoj carevini, a time i u BiH, mogu se identificirati tri kategorije vjerskog kadra, a to su: obredna ulema (imami i hatibi), obrazovna ulema (muderrisi) i pravnici (kadije i muftije). Na čelu ove organizacije stajao je šejhu-l-islam, muftija Istanbula.¹

---

¹ Dr. Fikret Karčić, *Administration of Islamic Affairs in Bosnia and Herzegovina*, Islamic Studies, Islamic research institut, Islamabad, 1999. br. 4, str. 537.;

I među našom ulemom bilo je muftija koji su bilježili svoje ili tuđe fetve u zasebne zbornike. Dosada je poznato da su to radili: sarajevski muftija Hasan Livnjak (muftija od 1612.-1618.), banjalučki muftija šejh Muhamed (?), mostarski muftija Ahmed ef. (u. 1776.) i prusački muftija Ibrahim Munib (1787/88.).² Na bosanskom jeziku su predstavljena tri zbornika fetvi zahvaljujući radovima Saliha Trake, Muharema Omerdića i Zejnila Fajića.³ U nastavku rada bit će riječi o cijenjenom zborniku fetvi Fetava Ahmedije od muftije Ahmeda ef. Mostarca.

Forma fetve u Osmanskoj carevini

Fetve u Osmanskoj carevini imale su specifičnu formu: pitanje - odgovor - izvor fetve - pečat muftije. Pitanje je postavljeno u hipotetičkoj formi, sa fiktivnim licima Zejid, Amr, Hind i Ajša i sl., odnosno, Petar i Pavle ako je riječ o nemuslimanima, na koje se daje nedvosmislen odgovor. Odgovor je kratak. Da bi se mogao dati kratak odgovor, bilo je nužno da samo pitanje bude postavljeno u takvoj formi. Nakon što se napiše: *el-dževab* (odgovor), odmah iza slijedi *jedžuzu* (dozvoljeno je, moguće je), *la jedžuzu* (nije dozvoljeno), odnosno na turskom jeziku olur, olmaz u istom značenju. Iza odgovora slijedi, ali i ne mora, citat iz djela na koje se muftija poziva, ali uvijek stoji zapisan naziv djela na koji se poziva.⁴ Na podnožju fetve stoji zapisano ime muftije i grada u kojem službuje. Ovo su osnovni sadržaji fetve. Pored ovih bilo na početku ili na kraju, muftije su dopisivale različite uvode u smislu da je uputa od

---

² Dosada se nije znala tačna godini smrti ovog muftije, ali zahvaljući istraživanjima prof. dr. Ismeta Bušatlića i ta je nepoznanica otklonjena. Autor rada mu se najiskrenije zahvaljuje na ustupljenoj informaciji, uz molbu Svevišnjem da ga nagradi dobrom dunjaluka i ahireta.

³ Salih Trako, *Ibrahim Munib Akhisari i njegov 'Pravni zbornik'*, Prilozi za orijentalnu filologiju, Orijentalni institut, II, Sarajevo, 1978/79. 1980., br. 28-29, str. 215 - 244; Muharem Omerdić, *Pir Muhamed ELUskubi i njegov Zbornik Fetvi*, Glasnik, Rijaset IZ u SFRJ, 1991, br. 6, str. 712-723; Zejnil Fajić, *Ahmed b. Muhammed El-Mostari i njegovo djelo Durrat el-fetava* (Biseri šerijatskopравnih rješenja), Takvim 1995, Rijaset IZ u BiH i Ilmijja BiH, Sarajevo, 1994., str. 141-145. Njima možemo dodati i diplomski rad Namika Džaferija, *Krivično-pravni slučajevi u djelu El-Fetava "Ibn Nudžejma*, odbranjen 01. 07. 1991. na Islamskom teološkom fakultetu u Sarajevu. Mentor je bio dr. Fikret Karčić, a rad je zaveden pod radnim brojem 82. i ima 60. str. U rukopisu.

⁴ Odstupanja od ovako kratkih odgovora je, ipak, bilo, gdje su muftije davali i širi odgovor. Primjera radi vidi: M. Omerdić, nav. dj., str. 718-723. Dreviš Buturović je u Glasniku objavio prijevod jedne vrlo rijetke fetve sa stanovišta forme gdje je pitanje potpuno izostavljeno, odgovor je opširan, a na kraju je dat zaključak. Fetvu je izdao sarajevski muftija Hamid negdje između 975-1093. godine po Hidžri. Vidi: Dreviš Buturović, *Jedna značajna fetva*, Glasnik, X, 1942, br. 9, str. 248-250.;

Allaha, dželle šanuhu, traženja Njegove zaštite i sl., a na kraju, iza odgovora, najčešće se upisivalo: “A Allah, dželle šanuhu, najbolje zna!”⁵

Pored toga, muftije se javljaju ne samo kao tumači Šerijata već i Kanuna, tj. u Osmanskoj carevini paralelno fungiraju dva zasebna izvora prava. U domen Šerijata spada obredoslovlje, personalno pravo i vakuf, dok su Kanunom regulirane ostale grane prava. Kanuni, dakle, predstavljaju državno zakonodavstvo i muftije su se u svojim fetvama pozivali i na razne kanunname. Iza takve fetve bi upisivali: “Ovako stoji u kanunu sultanovom!” (*Kaḍā fi al-qānūn as-sultānī*).

Isti obrazac fetve bio je primjenjivan od strane šejhu-l-islama, odnosno, službenika koji su radili u Mešihatu, njegovom uredu. Prvi službenici ureda su pisar fetvi (*fetva katib*) i sekretar (*fetva emin*). Razvojem ove institucije, odnosno, nadležnosti a time i opsega poslova, raste broj službenika koji su direktno bili vezani za fetve šejhu-l-islama. Pitanja koja su postavljena formulirana su u odgovarajuću formu za davanje fetvi od strane službenika koji se zvao musevvid, a potom su prosljeđivana šejhu-l-islam nakon što bi ih mubejjiz čitko i čisto napisao. Muftija prijestolnice bi istražio temu a potom vlastitom rukopisom uz potpis napisao kratki odgovor. Date fetve bi se, potom, na sistematičan način sakupljale.⁶

U klasičnoj literaturi, koja tretira pitanja fetve i muftije posebna pažnja je poklanjana različitim oblicima zaštite fetve od mogućeg krivotvorenja. I naše muftije su se pridržavali svih oblika zaštite fetvi, bez obzira bilo da je riječ o fetvi ispisanoj na zasebnom papiru, pridodanoj nekom rukopisu na margini, odnosno, u dodatku nekog kodeksa ili da se radi o zborniku fetvi.

Za razliku od sudske odluke koja mora biti izrečena, fetva može biti pokazana djelom ili išaretom, data usmeno ili pismeno. Ovaj posljednji oblik je najbolji jer se na taj način lice koje traži fetvu (*al-mustefti*) može na nju podsjetiti ako je zaboravi, odnosno, da je isti u sudskom sporu kao parničar može podnijeti kao argument. Međutim, ovaj oblik saopćavanja fetve je i najpodložniji krivotvorenju pa su iz tog razloga date i određene preporuke radi zaštite fetve. To su:

---

⁵ Vidi, M. Handžić, *Nekoliko fetvi naših muftija iz turske dobe*, Kalendar Gajretov za 1939., Sarajevo, str. 206;.

⁶ Islam asiklopedisi, *Türkiye diyanet vakfı*, t. 12, Istanbul, 1995., str. 497-498.;

1. da se odgovor napiše na istom papiru na kojem je napisano i pitanje, jer bi u suprotnom, nakon date fetve, bilo moguće pitanje dopisati i time zloupotrijebiti fetvu;

2. da u pitanju, na papiru, ne bude ostavljeno praznog prostora ili red, kojeg muftija, u tom slučaju, treba popuniti ili na kraju pitanja napisati “kraj”;

3. ako musteftija usmeno da nove informacije koje nisu napisane u pitanju muftija, treba ih dopisati ili zatražiti da mu se pitanje ponovo napiše sa svim potrebnim informacijama;

4. da se i pitanje i fetva pišu jasnim pismom i jasnim izrazima, tj. da nema dvosmislenih izraza koji bi se mogli drukčije čitati i tumačiti;

5. da se pitanje i odgovor uokvire, obrube, da se ne bi moglo nešto dodati sa strane i

6. u slučaju da je muftija pogrešno upotrijebio neki izraz pa ga želi zamijeniti, bolje je da ponovi pisanje na novom papiru.⁷

Pridržavajući se ovih preporuka, koje su većim dijelom bile i naznačene u ovlaštenju za davanje fetvi (*menšuri*) koje su pokrajinske muftije dobivali od šejhu-l-islama,⁸ naše muftije, ali i prepisivači istih, pisali su tako da su bočne stranice u jednoj liniji, različitih geometrijskih oblika, pravougaonika ili trokuta koji se sužava nadolje i sl., tako da nigdje unutar teksta nema praznine, tj. nema mogućnosti da se nešto doda i umetne u tekst fetve. Ovakva forma fetve najčešće je zadržana i u zbornicima fetvi.

Muftija Ahmed ef. Mostarac i njegova djela

Puno ime Ahmed ef., poznatog muftije mostarskog, je Ahmed b. Muhamed b. Selim b. Mustafa el-Bosnevi el-Mostari (Ahmad b. Muhammad b. Salim b. Muštafa al-Busnawi al-Mustari). Iako je bio veoma poznat i cijenjen u naučnim krugovima bio-bibliografski podaci o njegovu životu i djelu jako su šturi. Tome treba pridodati činjenicu da se kod nas ovaj muftija dugo poistovjećivao sa Ahmedom, sinom Mustafinim,⁹ koji

---

⁷ Muhammad al-Ašqar, *Al-Futya wa manahig al-'ita'*, Maktab al-minar al-islami, Kuvajt, 1976., str. 78 - 80.;

⁸ Šejh Sejfuddin Fehmi bin Ali Kemura, *Sarajevske muftije od 926./1519. do 1334./1916.*, Islamska aadioničarska štamparija, Sarajevo, 1916., str. 25.;

⁹ Zijaudin Ahmed, sin Mustafin, Mujezinović djelovao je i radio u Mostaru. Istraživači navode dvije godine njegove smrti. Jedni kažu da je umro 1679. godine dok drugi smatraju da je 1686.

je također živio i djelovao u Mostaru. Pored identična imena i mjesta djelovanja, njegovi prvi biografi su se vjerovatno povodili i time što je i ovaj drugi Ahmed ef. ostavio nekoliko pisanih djela te podatak da je bio vaiz, a vjerovatno i muftija.¹⁰ Naši prvi historioografi, Bašagić a za njim se poveo Handžić, smatrali su da se radi o istom piscu te su tako sva djela i jednog i drugog autora pripisivana muftiji mostarskome pa je prema njima Ahmed ef. dugo bio muftija i muderris, sufija, pripadnik halvetijskog derviškog reda da je napisao dosta djela iz šerijatskog prava i propovjedništva.¹¹

Kasniji historioografi¹² su, na osnovu pronađenih djela ove dvojice autora, uspjeli otkloniti ovu zabludu i tačno rekonstruirati autorstvo nad ovim djelima te odrediti godine njihove smrti.

---

godina njegove smrti. Napisao je nekoliko djela od kojih su poznati Enisu-l-vaizin (*Anīs al-wā'izīn*), Muharriku-l-kulub (*Muḥarrīk al-qulūb*), oba iz pro- povjedništva. Bio je sufija pripadnik halvetijskog reda. H. Šabanović, *Književnost muslimana BiH na orijentalnim jezicima*, Svjetlost, Sarajevo, 1973., str. 351; Muhamed Mehanović, *Ličnost Ahmed Mujezin-zade kao muhaddisa u djelu Enisu-l-va'izīn*, magistarski rad odbranjen na Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu 2000. godine, str. 28-34. (u rukopisu);

10 Kasim Dobrača smatra da je i Ahmed, sin Mustafin, bio muftija. Hifzija Hasandedić pišući o mostarskim muftijama navodi izvjesnog šejha Ahmeda ef. Milavića, za koga kaže da je polovicom 17. stoljeća bio muftija u Mostaru pretpostavljajući da je on taj mostarski muftija za koga Evlija Čelebija kaže da je podigao tekiju na Buni gdje se okupljaju derviši halvetijskog reda. H. Šabanović ne donosi svoj sud o tome da li je bio muftija ili nije, ističući da su do danas sačuvana njegova djela iz propovjedništva ali ne i iz šerijatskog prava što je za očekivati od jednog muftije. Doduše, i Šabanović, u svom ranijem radu, osvrće se na bilješku Evlije Čelebije vezane za tekiju na Buni. Priređujući Putopis, kazaće da se radi o muftiji Ahmedu sinu Mustafinom i tu je o njemu rekao kao što su i Bašagić i Handžić. Fehim Nametak i Salih Trako su u Katalogu rukopisa Bošnjačkog instituta u Cirihu, predstavljajući jedan primjerak *Fetava-i Ahmedijje*, spomenuli i Ahmeda, sina Mustafinog, i rakli da je, također, bio i muftija. Vidi, Kasim Dobrača, *Katalog arapskih, turskih i perzijskih rukopisa, II*, Gazi Husrev-begova biblioteka, Sarajevo, 1979., podnožna napomena, str. 161 - 162 i 807; Hifzija Hasandedić, "Mostarske muftije", Glasnik, VIS, XXXVIII, 1975., br. 9-10, str. 434-435.; Evlija Čelebija, *Putopis* (odlomci o jugoslavenskim zemljama), prijevod, uvod i komentar napisao H. Šabanović, Svjetlost, Sarajevo, 1967., str. 454.; H. Šabanović, *Književnost ...*, str. 347. -353.; Fehim Nametak i Salih Trako, *Katalog arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa iz zbirke Bošnjačkog instituta, Bošnjački institut Zurich, Cirih, 1997.*, str. 275.

11 M. Handžić je u svome članku *Nekoliko dragocjenih rukopisa u Karadoz-begovoj biblioteci* predstavio po jedno djelo ove dvojice autora navodeći različita imena njihovih očeva, što bi moglo ukazivati na dvije osobe. Naime, iza imena oca Muhameda stavio je uskliknik i upitnik, možda sumnjajući, ali ne uviđajući da se radi o dvije različite osobe, jer u oba slučaja upućuje na svoj rad *Književnost...*, gdje, kako smo rekli, govori o samo jednom Ahmed ef. Vidi: M. Handžić, *Nekoliko dragocjenih rukopisa u Karadoz-begovoj biblioteci*, Glasnik, VVS IVZ KJ, II, Sarajevo, 1934., br. 11-12., str. 633.-639.;

12 H. Šabanović, nav. dj., str. 347. -353.; K. Dobrača, nav. dj., str. 161 - 162; Dr. Amir Ljubović, *Nad Bašagićevom zaostavštinom*, Arhiv Hercegovine, Mostar, 1998., str. 75.

Muftija Ahmed ef. sin, Muhamedov, je dugo bio mostarski muftija. O rođenju muftije Ahmed ef., njegovom djetinjstvu i školovanju gotovo se ništa ne zna, ali, s obzirom da je bio muftija te plodan pisac, mora da je posjedovao visoko obrazovanje. Ono što se zna o njegovom školovanju jeste da je 1708. godine u Brusi napisao djelo *Ḍijāu-l-muṣallī* za koje H. Šabanović pretpostavlja da je djelo kojim je završio svoje školovanje.¹³

Muftija se prema literaturi koju je pisao i koristio, služio arapskim, turskim i perzijskim jezikom. Iako nemamo zabilježena njegova djela na perzijskom, na ovaj stav nas upućuje činjenica da je na njegovom pečatu bila ispisana rečenica na perzijskom jeziku, a na takav postupak će pristati zaljubljenik u taj jezik.

Pored muftijske službe Ahmed ef. je bio i muderris. Ovdje, također, nemamo direktnog izvora koji bi nam potvrdio ovaj stav, ali shodno organizaciji ove službe u Osmanskoj carevini zna se da su muftije ujedno bile i muderrisi u lokalnim medresama u kojima su službovali. Naime, muftije nisu imali određenu plaću za obavljanje ove službe, za razliku od službe pokrajinskog kadije, čija je visina plaće zavisila od ranga kadiluka ili službe muderrisa, čija je visina plaće zavisila od odredbi iz vakufname, odnosno vakufa kojeg je vakif medrese ostavio. Muftije su, ipak, za pismeno izdatu fetvu dobivali neku minimalnu naknadu i to jer jedini slučaj u kojem je, prema stavu klasične uleme, dozvoljeno tražiti naknadu, jer, kako su oni objašnjavali, riječ je nadoknadi za pisanje a ne za fetvu.¹⁴

Muftija Ahmed ef. umro je 1190/1776. godne.

Kod pisanih djela muftije Ahmed ef., kao što smo rekli, dešavala se identična zabluda kod prvih historiografa kao i po pitanju ličnosti. Dok

---

¹³ H. Šabanović, nav. dj., str. 482.

¹⁴ Prema stavu hanefijske pravne škole muftije mogu primiti plaću iz državne blagajne, jer mu je to posao koji radi i njime je okupiran na dobrobit muslimana te stoga ima pravo i na plaću. U vrlo cijenjenom zborniku fetvi hanefijskog mezheba *El-Fetava el-Hindiyye* stoji da je najbolje ako muftija to čini dobrovoljno bez naknade, ali može primiti platu iz državne blagajne ili da ga stanovnici grada sami angažiraju i plaćaju. Prema ovom zborniku muftija, također, može primiti hediju za datu fetvu, za razliku od kadije, jer bi u tom slučaju pravno hedija imala tretman mita. Međutim, muftiji je, prema stavu hanefijske pravne škole, zabranjeno davanje fetve uvjetovati sa naknadom, jer je grijeh prikrivanje istine i ne podučavanje onih koji to traže. Malikijska i dio hanbelijske pravne škole dijele stav hanefijskog mezheba, dok šafijska i dio hanbelijske škole zauzimaju stav da nije dopušteno muftiji uzimati plaću za izdavanje fetvi ako je imućan. Vidi: Aš-Šayḥ Nizām wa gamā'a min 'ulama' Hind, *Al-Fatāwā al-Hindiyya*, Dār ihyāu' at-turāṭ al-'arabi, III, Bejrut, 1986., str. 309.-310.; 'Ali 'Abdullah Ḥasan Abū Yahya, *Al-isti'ḡār 'alāfil al-qurubāt al-šar'iyya*, Dar al-bayariq, Bejrut, str. 165-166.

je njegov prethodnik pisao djela iz propovjedništva, prožeta sufijskom retorikom, dotle je muftija Ahmed ef., kao vrstan pravnik prepoznatljiv po svome jeziku, sadržaju i stilu pisanja.

Shodno popisu djela ovog alima možemo kazati da je bio originalan autor, komentator, ali i prevodilac. Muftija Ahmed ef., sin Muhamedov, napisao je sljedeća djela:

1. Dijau-l-musalli, šerḥ 'alā mukaddimeti-s-salat li-l-Fenari (*Ḍiyā'u al-muṣallī, šarḥ 'alā muqaddima aṣ-ṣalāh li al-Fannāri*), napisao 1708.;

2. Muharridu-l-ibad (*Muḥarrīd al-'ibād*), koje je napisao 1715/16.;¹⁵

3. Durretu-l-fetava, (*Durra al-fatāwa*) djelo iz šerijatskog prava, odnosno, priručnik za kadije i muftije u kojem je sabirao fetve raznih muftija ali i svoje vlastite. U Gazi Husrev-begovoj biblioteci pronađen je samo jedan primjerak ovoga djela što predstavlja veliko otkriće, jer se o njemu dosada znalo samo po naslovu. Usto ovo djelo je dosada jedini rad ovog istaknutog šerijatskog pravника kome je posvećen jedan skroman tekst. Autor teksta Zejnil Fajić kaže da je ovo djelo napisano 1746. godine kako je to zabilježio prepisivač, za razliku od Šabanovića (1738.),¹⁶ dok Osman Lavić priređujući kataloški prikaz ovog djela kaže da je riječ o 1744. godini.

4. Enfe'u-d-delail li tahsini suveri-l-mesail (*Anfa'u ad-dala'il li taḥsīn suwar al-masā'il*). Djelo je na arapskom jeziku i predstavlja komentar na *Muḥteṣar* od Kudurija. Pisano je 1747. i u Gazi Husrev-begovoj biblioteci nalazi se autograf ovog djela.;¹⁷

5. Njegovo sigurno najpoznatije djelo je Zbornik fetvi Fetava-i Ahmedijje (*Fatāwā Aḥmadiyya*);

6. Risala fi feda'i-l-džihad (*Risāla fī faḍā'il al-ğihād*);

7. Zbirka četrdeset hadisa je prijevod Ahmed ef. na turski jezik;

8. Kitabu-l-feraiz (*Kitāb al-farā'id*). Pisano je na turskom jeziku i tretira pitanja iz šerijatskog nasljednog prava.

U zbirci orijentalnih rukopisa Univerzitetske knjižnice u Bratislavi u kodeksu u kojem se nalazi i djelo Hasana Kafije Prušaka (u. 1615/1616.)

---

15 H. Šabanović bilježi da je Ahmed ef. napisao ova dva djela, dok Zejnil Fajić ističe da mu nije poznato gdje i u kojoj biblioteci se nalaze ova djela.

16 Isto, str. 483; Zejnil Fajić, nav. dj., str. 141.

17 K. Dobrača, nav. dj., str. 161-162.

Niz učenjaka do posljednjeg Vjerovjesnika, na posljednjoj stranici nalazi se popis djela koja je napisao muftija Ahmed ef. i godina njegove smrti.¹⁸ Ovaj kodeks je prepisao izvjesni Abdullah, sin Salihov, rebiu-l-evvela 1191./ 29. 4.-8. 5. 1777. godine što znači godinu dana poslije smrti Ahmed ef. Iz ovoga se vidi da je muftija Ahmed ef. još za života svojim radom i pisanom riječju postao veliki autoritet pa su se znala i pratila njegova djela, što potvrđuje i ovaj popis koji je napisan tako rano.

Prijevod djela *Fetavai-Ahmedije*

Ovo djelo je steklo vrlo rano široku popularnost pa je mnogo i prepisivano. Kasim Dobrača u Katalogu arapskih, turskih i perzijskih rukopisa predstavio je i obradio deset prepisa ovog djela koja se nalaze u Gazi Husev-begovoj biblioteci od br. 1774 do br. 1783. Salih Trako i Lejla Gazić su u radu Rukopisna zbirka Orijentalnog instituta u Sarajevu naveli šesnaest prepisa ovog djela koja su bila u ovoj ustanovi.¹⁹ Oni nam daju i sljedeći podatak koji govori o popularnosti Zbornika i autora. Naime, izvjesni Husein, sin Ahmedov, Mostarac, za koga pretpostavljaju da je muftijin sin, ovaj je Zbornik fetvi prepisao još za njegova života 1773. godine.²⁰ Vrlo je interesantno da je jedan, od spomenutih deset prepisa, koje bilježi K. Dobrača prepisan iste godine. Prepisivač je, također, Husein ali sin Mahmud-age iz Mostara.²¹ Prema ovim podacima ovaj cijenjeni i traženi Zbornik je još za muftijina života dva puta prijeписan. Pored toga, K. Dobrača navodi njegova dva prijepisa iz 1786., a zatim po jedan iz 1790. i 1792., dok su ostali prijepisi iz devetnaestog stoljeća. Hfz. Mahmut Traljić je u radu posvećenom prijepisima ovog djela, koje posjeduje Narodna i univerzitetska biblioteka (danas Nacionalna i univerzitetska biblioteka) u Sarajevu, naveo tri prijepisa od kojih je “tešanjski prepis” napisan 1788. godine.²² Ovi brojni rani prijepisi uslijedili su, pretpostavljamo, iz ljubavi prema ovom velikom alimu, ali i iz potražnje za djelom ovog čuvenog muftije.

---

18 Dr. A. Ljubović, nav. dj., str. 77-76.;

19 Salih Trako, Lejla Gazić, *Rukopisna zbirka Orijentalnog instituta u Sarajevu*, POF, Orijentalni institut, Sarajevo, XXV/1975, 1977., str. 34.;

20 Isto, str. 34.;

21 K. Dobrača, nav. dj., str. 807.;

22 Hfz. Mahmut Traljić, *Iz kulturne historije Bošnjaka*, Borac, Travnik, 1999., str. 226.-239.

Sedamdesetih godine prošlog stoljeća kod nas se u naučnim krugovima počelo govoriti i pisati o mogućem prijevodu djela Fetavai - Ahmedije. Dr. Muhamed Hadžijahić je u zborniku *Starija književnost*²³ napisao da je Muhamed Mujić (1920-1984.), viši stručni saradnik Orijentalnog instituta u Sarajevu, preveo ovaj Zbornik fetvi. Povodeći se za ovom informacijom kontaktirali smo njegove saradnike u Orijentalnom institutu, Lejlu Gazić, Saliha Traku, dr. Amira Ljubovića, koji su nam rekli da nisu upoznati sa tim prijevodom izražavajući sumnju u valjanost informacije, jer bi kao njegovi saradnici bili upoznati o njegovom radu.

Hafiz Mahmut Traljić nam je potvrdio da je Muhamed Mujić radio na prijevodu ovog zbornika, jer mu se kao bibliotekaru Narodne i univerzitetske biblioteke obraćao tražeći njegove različite prijepise. U već spomenutom radu hفز. M. Traljić nije ništa napisao o mogućem radu na prijevodu ovog djela, iako je Hadžijahićev rad objavljen dvije godine prije Traljićevog koji je prvi put objavljen 1976. u časopisu *Bibliotekarstvo*. Od familije, kontaktirali smo sa Muhamedovim sinom Nedžadom koji nam nije mogao nešto kazati o eventualnom prijevodu. Zahvaljujući njegovoj susretljivosti imali smo priliku ovlaš pogledati neke radove u rukopisu M. Mujića, međutim, to niukom slučaju nije ozbiljan pregled ove zaostavštine da bismo mogli donijeti kategoričan sud.

M. Hadžijahić, u svome radu dao iz tog prijevoda deset fetvi kako on kaže muftije Ahmeda Zijaudina i pri tome pored pogrešna imena navodi i pogrešan datum smrti. To su elementi koji nas dodatno uvode u sumnju jer bi mu, pretpostavljamo, sam prevodilackoji mu je ustupio prijevod ovih fetvi , makar ukazao na puno ime autora i godinu njegove smrti.

Prikazujući jedan prijepis ovog Zbornika iz 1785/86. godine, koji se čuva u Arahivu Hecegovine, Hifzija Hasandedić na kraju prikaza, ne dajući nimalo prostora sumnji, konstatira: "Ovu zbirku fetvi preveo je na naš jezik Muhamed Mujić, koji je u raznim bibliotekama pronašao oko 20 prijepisa ovog djela (Mujićev rad u rukopisu)."²⁴ Naredni pisani

---

²³ Dr. Muhamed Hadžijahić ( ), *Starija književnost*, knjiga I, Zavod za izdavanje udžbenika, Sarajevo, 1974., str. 275.;

²⁴ Hifzija Hasandedić, *Djela i kraći literarni radovi muslimana Bosne i Hercegovine koji su napisani na orijentalnim jezicima i koji se nalaze u Arhivu Hercegovine u Mostaru*, Anali GHB, IV, 1976, Sarajevo, 1976., str. 126.;

trag o radu Mujića na prijevodu ovog Zbornika je u časopisu *Islamska misao*. U povodu smrti Muhameda Mujića dr. Ismet Bušatlić je u *Islamskoj misli* u rubrici *In memoriam* napisao da je Mujuć radio na prijevodi Kodeksa šerijatsko-pravnih rješenja (fetve) mostarskog muftije Ahmeda efendije.²⁵

Međutim, ova dilema i dalje ostaje otvorenom. Ono što, ipak, ostaje kao materijalna činjenica, uz, naravno, ove pisane tragove, jeste to da su prijevodi fetvi koje je Hadžijahić objavio u spomenutom radu fetve muftije Ahmed ef. Mostarca i da se nalaze spočetka poglavlja o glavarini.

Neka djela koja je koristio Ahmed ef. u svom Zborniku fetvi

Značajna informacija kod čitanja Zbornika fetvi jeste literatura koja je korišćena, odnosno, na koju se muftija poziva. Na taj način može se vjerno utvrditi cirkulacija i kretanje literature. Kada je riječ o fetvama, onda se mora naglasiti da je riječ o literaturi hanefijskog mezhebu, zato što je riječ o državnom mezhebu, a obaveza pisanja fetvi na osnovu hanefijske literature naglašavana je od strane šejhu-l-islama u samim menšurama o postavljenju muftije.

Prema uvidu u djela koja je Ahmed ef. koristio, da se zaključiti da je bio vrlo upućen u literaturu i da su mu brojne knjige bile na raspolaganju. To, pak, može značiti da je imao veliku privatnu biblioteku ili da je koristio neku mostarsku. Ovdje ćemo navesti samo mali izbor djela na koja se pozivao muftija Ahmed ef.²⁶

1. El-fetava et-Tatarhanijje (*Al-fatāwā at-tatarhāniyya*),²⁷
2. El-bahru-r-raik (*Al-baḥr ar-rāi'q*),
3. Fetava Ibn Nudžejm ili El-fetava ez-Zejnijje (*Al-fatawa al-Zayniyya*),²⁸

---

25 (Dr. Ismet Bušatlić), *Muhamed A. Mujić*, *Islamska misao*, VI, 1984., br. 65, str. 49.-50.;

26 U radu je usporedno korišćeno više prijepisa ovog djela iz GH biblioteke: R 988; R 4533; R 2226; R 530; R 484.

27 Ovaj zbornik fetvi napisao je Alim b. Ala El-Hanefi (‘Ālim b. ‘Ala al-Ḥanafi) umro poslije 1351. Pisac u uvodu kaže da je djelo napisao na traženje vezira Tatar-hana, po čijem imenu je ovaj Zbornik i naslovljen. Na početku je pisac naveo izvore kojim se služio i da je djelo rasporedio po čuvenom pravnom djelu *Al-Hidaya*. Zbornik je nastao na inicijativu mogulskog vezira Tatar-hana (u. nakon 1351.) K. Dobrača, nav. dj., str. 730. F. Karčić, *Istorija šerijatskog prava*, Fakultet islamskih nauka, str. 83.

28 Ovo i prethodno djelo je napisao Zaynu-d-din b. Ibrahim b. Muhamed b. Bekr (Zaynuddin b. Ibrahim b. Muhammad b. Bakr 926. - 970.), poznatiji po nadimku Ibn Nudžejm (Ibn Nuğaym)

4. Fetava Kadi-han (*Fatāwā Qāḍi-hān*),²⁹
5. Kitābu-l-ḥulāṣa ili Ḥulāṣatu-l-fetāva (*Ḥulāṣa al-fatāwā*),³⁰
6. Multeka-l-ebhur (*Multaqā al-abḥur*),³¹
7. Dureru-l-hukkam fi šerhi gureru-l-ahkam (*Durar al-ḥukkām fi šarḥ gurur al-aḥkām*),³²
8. El-Kāfi šerhu-l -vafi, (*Al-Kāfi šarḥ al-wāfi*),³³
9. Džāmiu-l-fetava (*Al-Ġāmi‘ al-fatāwā*),³⁴
10. Fetāvā Ankarevi, Medžmūatu-l-fetāvā (*Fetāwā al-Anqarāwī*),³⁵
11. El-Mebṣut li-s-Serahsi (*Al-Mabṣūt li as-Sarahsi*),³⁶
12. Muštemilu-l-ahkam (*Muštamil al-aḥkām*),³⁷

Bio je plodan pisac. Najpoznatije mu je djelo *Al-Ašbah wa al-naza'ir*, a još je napisao: *Al-Risala al-zayniyya*, *Al-Fawa'id al-zayniyyah fi fiqh al-hanafi*, *Šarh al-manar fi al-usul*, *Šarh lubb al-usul (Muhtasar tahrir al-usul li Ibn al-Hammam)*. Vidi, Zaynuddin b. Ibrahim b. Muhammad b. Bakr., *Al-Ašbah wa al-naza'ir*, Dar al-Kutub al-'ilmiyya, Bejrut, 1993., str. 5; K. Dobrača, isto, str. 760.

29 Veoma rašireno i korišćeno djelo. Služilo je kao priručnik kadijama i muftijama i izvor za davanje fetvi, jer tretira pitanja iz praktičnog života i rješenja na ista. Pisac je Fahrudin Hasan b. Mensur el-Fergani Kadi han (Fahrud-din Hasan b. Mansur al-Fargani Qadi-kan⁹, u. 1195/6.). K. Dobrača, nav. dj., str. 717.;

30 Djelo iz područja šerijatskog prava koje je služilo kao važan priručnik i izvor za davanje fetvi. Pisac je Tahir b. Ahmad b. Abd al-Rašid al-Buḥari (Al-Buḥari, 1147.). K. Dobrača, Katalog..., str. 712; Dr. F. Karčić, nav. dj., str. 74.;

31 Pisac ovog djela, poznatog i kao Ḥalebija, je Ibrahim b. Muhamed el-Halebi (Ibrahim b. Muhammad al-Ḥalabi) u. 955. Bio je imam i hatib džamije sultana Mehmeda Fatiha u Istanbulu i profesor na njegovoj medresi. Ovo djelo je, kako sam na početku kaže, napisao na zahtjev studenta koji mu je predložio da napiše siže djela: *Al-Quduri*, *Al-Muhtar*, *Kenz ad-daqa'iq* i *Al-Wiqaya*, na lahak i jednostavan način kako bi studentima olakšao studije. Ovo djelo je korišćeno u skoro svim medresama Osmanskog carstva. V. Ibrahim b. Muhammed al-Halabi, *Multaqa al-abhur*, kritičko izdanje priredio Wahbi Sulayman Gawugi al-Albani, Mu'assasa al-risala, Bejrut, 1989., str. 9.;

32 I osnovno djelo i komentar je napisao Muhamed b. Feramurz b. Ali Munla Husrev, umro 1480. K. Dobrača, nav. dj., str. 408.;

33 Komentar djelu *Al-Wafi* o hanefijskom fikhu. Oba djela je napisao Abu al-Barakat žAbdallah b. Ahmad b. Muhmud Hafizuddin en-Nasafi (Abu al-Barakat 'Abdallah b. Ahmad b. Muhmud al-Nasafi, u. 1310.). K. Dobrača, isto, str. 369.;

34 Pod ovim naslovom u Gazi Husrev-begovoj biblioteci se nalaze dva zbornika fetvi od kojih je jedan napisao Krk Emre El-Humajdi el-Hanafi (*Qrḳ Emre al-Humaydi al-Hanafi*), umro oko 1475, a drugu zbirku je sabrao Muhamed Ali Ridai (Muhammad 'Ali Ridai), umro 1629. Isto, 747. i 766.;

35 Zbirka fetvi što ju je napisao, muderis, kadija i pod kraj života šejhu'l-islam Muhamed b. Husejn el-Ankaravi (Muhammad b. Husayn al-Anqarawi), u. 1686. Isto, str. 767.;

36 Opširno djelo iz hanefijskog fikha. Isto, str. 167.;

37 Ovo djelo je napisao Fahrudin er-Rumi (Fahr ad-din ar-Rumi), umro poslije 1475. Isto, str. 401. ;

13. Vakiatu'l-muftin (Wāqi'a al-muftīn),³⁸
14. Sadru's-Šerīa (Šadr aš-Šarī'a),³⁹
15. Fetava Jahja efendi Munkarizade, (*Fatāwā-i Yahyā efendi Mun-qari-zāde*),⁴⁰
16. El-fetava el-Bezzazije, (*Fatāwā al-Bazzāzi*),⁴¹
17. Munjetu-l-mufti, (*Munya al-muftī*),⁴²
18. Fusulu-l-Imadi, (*Fuṣūl al-Imādī*).⁴³

Sadržaj Zbornika fetvi*

Zbornik je podijeljen prema standardnom obrascu šerijatskopravne literature. Počinje sa poglavljem o čistoći potom slijedi namaz i ostali ibadeti a zatim, ostale grane prava. Naslovi i podnaslovi su nazvani uobičajenim nazivima: knjiga (*al-kitāb*) i poglavlje (*al-bāb*), s tim da nismo pronašli neku strogu dosljednost u njihovoj primjeni. U drugom dijelu Zbornika rezerviranom za tumačenje Kanuna koristi se naslov bab, a ne i kitab.

Sljedeća podjela Zbornika je sačinjena sa stanovišta izvora prava, jer su u prvom dijelu fetve kojima se tumači, odnosno, izvor fetvi je Šerijat i drugi gdje je izvor fetvi Kanun. Da li je, izvorno, sam muftija napravio

---

38 Pripručnik o raznim pravnim pitanjima namijenjen, prvenstveno muftijama kao pomagalo pri donošenju fetvi. Sabrao i sredio Abdulkadir b. Jusuf en-Nakib (Abd al-Qadir b. Yusuf al-Naqibi), umro 1695. Isto, str. 590.;

39 Ovo djelo je najpoznatiji komentar znamenitom djelu iz šerijatskog prava *Al-Wiqayah* koga je napisao Mahmud Ibn Sadr al-Šarī'ah. Njegov unuk Ubaydullah b. Maszud zvani Sadr al-Šarī'ah je napisao ovaj komentar koji je poznatiji po imenu autora. Komentar je u svoje vrijeme mnogo upotrebljavan u školama i naučnim krugovima širom islamskog svijeta. K. Dobrača, *Skriptorij u Foči u XVI stoljeću*, Anali Gazi Husrev-begove biblioteke, knjiga I, Gazi Husrev-begova biblioteka, Sarajevo, 1972, str. 69.;

40 Jahja-ef. Minkarizade (u. 1677.) je bio šejhu-l-islam, a fetve je sabrao i sredio nakon autorove smrti njegov zamjenik na funkciji. K. Dobrača, nav. dj., str. 788.;

41 Zbirka odabranih rješenja i propisa koja je služila kao uvaženi priručnik i pomagalo za muftije. Napisao je Hafizuddin Muhammed b. Muhammed b. Šihab ibn Bezazi (Hafiz al-din Muhammad b. Muhammad b. Šihab b. Bazzazi), umro 1424.;

42 Djelo o hanefijskom fikhu koje je napisao Yusuf b. Abu Sažid (Sažd) Ahmad al-Sidžistani (Yusuf Ahmad as-Siğistani, u. 1240.). K. Dobrača, *Katalog...*, str. 212.;

43 Zejnuddin Abdurrahim b. Abu Bakr al-Marginani al-Hanafi (Zaynuddin 'Abdurrahim b. Abu Bakr al-Marginani al-Hanafi, u. 1253. ili oko 1271.). K. Dobrača, nav. dj., str. 213.;

* Koristim ovu priliku da se najtoplije zahvalim prof. Fazileti Hafizović na pruženoj pomoći i prijevodima kod izrade ovog rada i činim dovu Allahu da joj da svako Dobro.

ovakav raspored tj. autorsku redakтуру ili su to uradili prepisivači, nije nam poznato, jer nemamo informaciju o autografu ovoga djela. Međutim, svi rukopisi prijepisa koje smo koristili davali su identičan sadržaj.

Uvid u sadržaj nam otkriva ne samo teme i sadržinu Zbornika već i činjenicu da ovi zbornici predstavljaju prvi oblik kodifikacije šerijatskog prava,⁴⁴ razumijevajući pojam kodifikacije u širem značenju od današnjeg. Radi toga su zbornici fetvi bili neophodna stručna literatura u radu muftija i kadija, ali i kod onih koji nisu obnašali ove službe⁴⁵ te ih zato u ovolikom broju nalazimo u privatnim i javnim bibliotekama.

1. Knjiga o čistoći,
2. Knjiga o namazu,
3. Knjiga o zekatu,
4. Knjiga o plaćanju desetine i haraču,
5. Knjiga o postu,
6. Knjiga o hadžu,
7. Knjiga o bračnom pravu i o mehru,
8. Poglavlje o dojenju,
9. Poglavlje o spolnoj nesposobnosti,
10. Knjiga o jednostranom prekidu bračne zajednice,
11. Poglavlje o poslijebračnom pričeku,
12. Poglavlje o hranjeništvu,
13. Poglavlje o alimentaciji i neposlušnoj supruzi,
14. Knjiga o oslobođenju roba,
15. Knjiga o zakletvi,
16. Knjiga o krivičnom pravu,
17. Poglavlje o diskrecionom pravu,
18. Knjiga o ratnim pohodima,
19. Poglavlje o glavarini,
20. Knjiga o riječima koje izvode iz vjere,
21. Knjiga o nahočadima,
22. Nađene stvari,
23. Knjiga o odbjeglom robu i nagradi za njegovo hvatanje,
24. Knjiga o nestaloj osobi,

---

⁴⁴ Ebul Ula Mardini, *Razvoj šerijatskog prava u Osmanskoj Carevini*, Islamska misao, V, preveo Fikret Karčić, 1983, br. 58, str. 19.;

⁴⁵ Primjerice vidi: Rašid Hajdarević, *Zaostavština iza Ahmed-Muniba-efendije Glođe, mutevellije i džabije Gazi Husrev-begova vakufa*, Anali Gazi Husrev-begove biblioteke, II-III, str. 193-224. Salih Trako, *Ibrahim Munib Akhisari i njegov Pravni zbornik*, str. 215-244.;

25. Knjiga o poslovnom udruživanju,
26. Knjiga o vakufu,
27. Knjiga o kupoprodaji, pitanje kamate i pitanja ostvarenja prava,
28. Knjiga o jamčenju,
29. Knjiga o prenošenju prava na drugoga,
30. Knjiga o suđenju,
31. Knjiga o svjedočenjima i davanju prednosti jednom od dokaza,
32. Knjiga o davanju punomoći,
33. Knjiga o podizanju parnica (parničenjima),
34. Knjiga o priznavanju i osporavanju vlasništva,
35. Knjiga o nagodbi i izmirenju,
36. Knjiga o mudarebi,
37. Knjiga o pohranjivanju stvari,
38. Knjiga o pozajmljivanju,
39. Knjiga o poklonu,
40. Knjiga o zakupu,
41. Knjiga o prihodima sa zemlje,
42. Knjiga o prisili,
43. Knjiga o skrbništvu i senilnosti,
44. Knjiga o ovlaštenoj osobi,
45. Knjiga o uzurpaciji imovine,
46. Knjiga o pravu prvokupnje,
47. Knjiga o diobi,
48. Knjiga o davanju zemlje u zakup,
49. Knjiga o davanju voćnjaka i vinograda u zakup,
50. Knjiga o klanju životinja,
51. Knjiga o kurbanu,
52. Knjiga o pokuđenim i pohvalnim djelima,
53. Knjiga o iskorištavanju neobrađive zemlje,
54. Knjiga o opojnim pićima,
55. Knjiga o lovu,
56. Knjiga o davanju zaloga,
57. Knjiga o krvnim deliktima,
58. Knjiga o krvarinama,
59. Knjiga o oporuci,
60. Knjiga o nasljeđivanju,
61. Knjiga o gradnji zidova i objašnjenje pitanja o gradnji na tuđem zemljištu,

62. Razna pitanja,
63. Poglavlje o običajnim porezima,
64. O zemljištu,
65. Poglavlje o zakonu o mirijskoj zemlji,
66. Zakon o statusu sina i unuka,
67. Objašnjenje zakona o situacijama kada se od majke i koliko zemlje prenosi na njenog sina,
68. Objašnjenje zakona koliko se zemlje prenosi sa oca na njegova kćer,
69. Objašnjenje zakona koliko se zemlje prenosi sa brata na njegovu sestru
70. Objašnjenje koliko se od mirijske zemlje prenosi od sina na oca,
71. Objašnjenje koliko se od mirijske zemlje prenosi od brata na sestru,
72. Objašnjenje koliko se od mirijske zemlje prenosi od sina majci,
73. Objašnjenje zakona o stanju nasljednika imovine i obradive zemlje i zemlje koja im pripada,
74. Objašnjenje zakona o stanju zajedništva na mirijskoj zemlji,
75. Objašnjenje zakona o statusu stanovnika sela, onih izvan njega i strancima,
76. Objašnjenje zakona o statusu djece,
77. Objašnjenje zakona o stanju zemlje bolesnika, ludoga, senilnoga, prisiljenog i pijanice,
78. Objašnjenje zakona o stanju nestalog i odsutnog,
79. Objašnjenje zakona o stanju zapuštene zemlje i njene obrade,
80. Objašnjenje zakona o stanju oživljavanja zemlje i ostalog,
81. Objašnjenje zakona o prepuštanju vlasnika zemlje samom sebi, njegovoj ženi i njegovom sinu,
82. Objašnjenje zakona o prenošenju punomoći na opunomoćenika vlasnika zemlje,
83. Objašnjenje zakona o dozvoli, povratu, (..) i zamjeni za njega,
84. Objašnjenje zakona o problemima umanjavanja (vrijednosti) uslijed postupaka i raspolaganja neovlaštene osobe i drugo,
85. Objašnjenje zakona o napuštanju zemlje uz (određeni) uvjet, a to je zamjena i nadoknada,
86. Objašnjenje opunomoćenika,
87. Objašnjenje prodaje zemlje na povjerenje i uz zalog,
88. Objašnjenje o podjeli zemlje, i to kada neko umre zadužen,
89. Objašnjenje procesa (tužbi) oko zemlje (svjedočenje i povrat),

90. Objašnjenje o ispaši i paši, i tužbe oko njih i ostalo,
91. Objašnjenje zakona o zimskim i ljetnim ispašama i gajevima,
92. Objašnjenje zakona o zemlji bogatoj stablima (šumom),
93. Objašnjenje onoga što se odnosi na ponovno uspostavljanje građevina i vinograda na zemljištu...,
94. Objašnjenje onoga što dolazi iz zemlje, njegove koristi i pokop umrlog,
95. Poglavlje o mjestu za stanovanje,
96. Poglavlje o plaćanju zakupnine i poreza.

Izbor nekoliko fetvi iz ovog Zbornika

Muftija Ahmed ef. je živio i djelovao, kao u ostalom i sve naše muftije, u vrijeme kao što smo na početku rekli taklida - slijeđenja pravnog tumačenja pojedine pravne škole. Stoga se u literaturi susreće sa terminima fetva taqlidija ili muftija muqallid. Međutim, iako se muftije povode za mezhebskim rješenjima i stavovima prethodnika njihove fetve su, ipak, odraz njihova tumačenja prava. Naime, fetve, za razliku od druge pravne literature, predstavljaju sponu između teorijskog učenja i stvarnosti samog života.⁴⁶

Evo nekoliko fetvi iz ovog Zbornika:

Ako Hind uda svoju kćer Zejneb za nekoga i uz nju da izvjesnu količinu stvari (ruha), pa poslije toga Zejneb umre, a kao nasljednici ostanu Hind i ostali te Hind za neke od spomenutih stvari kaže: "Ja sam te stvari dala na posudbu!" a njeni ostali nasljednici kažu: "Mi smo to poklonili", pa dođu na sud, što njegovi tužitelji to dokažu. Može li Hind potvrditi izjavu zakletvom?

Odgovor: Može.

Kada iza umrlog Zejda ostanu samo nekretnine, može li njegova žena Hind prodati nešto od tih nekretnina da bi mogla koristiti i dobiti na korištenje svoj mehr?

Odgovor: Može.

Ako umru Zejdove žene Hind i Zejneb, a kao nasljednici ostanu njihov muž i drugi nasljednici, te ako Zejd umre prije nego što iskoristi nasljedne dijelove njihovog mehra, koji su kod njega na čuvanju, da li ti

---

⁴⁶ Mr. F. Karčić, *Istorija...*, str. 83.;

nasljednici mogu koristiti dijelove spomenutog mehra iz postojeće Zejdove ostavštine?

Odgovor: Mogu.

Zejd je prodao Amru svoj vlastiti vrt, a Amr ga je nakon kupovine i preuzimanja koristio trideset godina bez problema i svađe. Nakon toga Zejd je umro nakon čega je jedan od njegovih nasljednika Bekir rekao: "Spomenuti vrt je prije trideset godina bio moje vlasništvo, pa ga ja uzimam." Može li on da ga tužbom traži od Amra?

Odgovor: Ne može.

Ako se na livadi od zemljišta koje uživa Zejd nađu pčele s medom, da li su te pčele i med Zejidove ili Amrove koji je njegov spahija (tog zemljišta)?

Odgovor: Oni su Zejdove, pošto su na njegovoj livadi (koju je on uživao i koristio).

Hind je našla pčele u šumi i donijela ih u mjesto gdje stanuje. Zatim je od tih pčela nastalo još nekoliko košnica (grana). Hind se pojavila, uzela te pčele sa košnicama i kada ih je htjela odnijeti, njen brat Zejd je rekao: "Dat ćemo ti samo jednu košnicu, a ostatak ćemo podijeliti među sobom." Da li on to može učiniti?

Odgovor: Ne može.

Ako Zejd, nakon što je s novcem svoje žene Hind za nju kupio jednu parcelu vinograda i to izjavio i potvrdio kod suda. Nakon izvjesnog vremena se predomislio, da li je to njegovo predomišljanje ispravno?

Odgovor: Nije ispravno (lažno je). Predomišljanje nakon izjave jeste lažno.

Ako musliman Zejd donese vino u jedno selo i dok ga prodaje dođe musliman Amr i prolje Zejdovo vino i uništi ga. Treba li Amr da mu nadoknadi štetu?

Odgovor: Ne treba.

Ako lovac Zejd uz bismilu puca na lovinu, čije je jedenje halal, pa je pogodi i rani, te životinja padne, a Zejd je nije uspio preklati. Pošto je ona uginula od posljedica ranjavanja dok je on stigao, da li je njeno jedenje dozvoljeno ako se utvrdi da je životinja uginula od ranjavanja puškom. Neka se to objasni!

Odgovor: Dozvoljeno je.

Collection of Fatawa of the Mufti Ahmed ef. Mostarac

Collections of fatawa present primary sources, not only for religious, but also for cultural, political, legal and economic history of certain regions. Because of way how it was written and type of codexes in which were recorded, - as a result of long period of interpretation of many issues by individual muftis or by collection of fatawa by different muftis, - this legal literature is written record of time, which covers many questions from everyday life, since fatwa in Ottoman times had social and public-legal character.

On the other side, in difference with court decision, scope of fatwa is much larger. Fatwa deals not only with legal issues but also with matters regarding belief, ritual, ethics and social customs.

Among the ulama from Bosnia and Herzegovina were muftis who recorded their own or other's fatawa in separate collections. Until now it is known that it was done by Sarajevo mufti Hasan Livnjak (mufti from 1612-1618), mufti from Banja Luka Sheykh Muhamed (...), mufti of Mostar (Ahmed ef. d. 1776) and mufti from Prusac Ibrahim Munib (1787/88). This work aims to present Collection of fatawa by Mostar mufti Ahmed effendi.

Ahmed son of Muhamed (d. 1776) was a very prominent mufti and mudarris from Mostar. There is very little information about his life and work. Reason of this could be found in the fact that in our bibliographic literature he was identified with Ahmed son of Mustafa (d.1679 or 1686) who was, according to some researchers, mufti from Mostar too. Mufti Ahmed effendi Mostari has written many works in the fields of Islamic law.

His most important work is *Fatawa-i Ahmediyye* (Collection of fatawa). This work was many times copied, but the first two copies of the collection of fatawa are dated from the year 1773, which means that its copy was done during the author's lifetime. This fact tells us about the great authority, which he had while he was performing his duty as a mufti. On the other side it tells us about the popularity of his work among schol-

ars, particularly among qadis and muftis, who in fact used his collection of fatawa as reference work in their daily duties.

When we talk about fetwa it is necessary to underline form of fatwa, and specifically, different ways of protection of fatwa from possible forgery.

This Collection of fetawa was divided according to classical pattern on books (kitab), chapters (bab). Another division was done according to sources of law which mufti used as a reference work.

In the first part of collection, which starts with the Book of cleanliness and continue further in standardized sequence, the mufti has cited Shari'a, from where it could be seen that he used rich Fiqh literature, while in second part of collection he gives fatwa interpreting Qanun.

It has been mentioned for a long time that Muhamed Mujic (1920-1984), a Bosnian orientalist, translated collection of this fatawa, but this information we could not confirm. Regarding this matter we have contacted his colleagues and son, but we could not get his translation. What is certain is that, ten of translated fatawa, were published in an article signed by the translator M. Mujic.

